

DOI 10.26886/2414-634X.9(18)2017.1

UDC 37.011.31: 316.444.5

**AUTHOR'S PROGRAM FOR THE FORMATION OF TEACHERS'
PROFESSIONAL MOBILITY IN THE METHODOLOGICAL SYSTEM OF
GENERAL EDUCATION INSTITUTIONS**

I. Gorbacheva

Kharkiv National Pedagogical University named after G.S. Scovoroda,
Ukraine, Kharkiv

In the article the subject of the research is determined scientific and methodical provision of the process of formation of teachers' professional mobility in the system of methodical work of general educational institutions. The purpose of the work is specified as the development of an author's program for the formation of teachers' professional mobility in methodological work. Methods of analysis, biographical, synthesis, generalization are used. The methodology of the work carried out is based on the positions of the system and acmeological approaches. The results of the work recognized the quantitative and qualitative characteristics of teachers who have increased the level of professional mobility. The author's program is recommended to be used in the educational sector to improve the teachers' skills. It is noted that the author's program ensures the effectiveness of the process of forming the teachers' professional mobility and building partnerships with colleagues.

Key words: personality mobility, teacher's methodical activity, planning, educational projects, partnership, teaching and methodological support.

Горбачова І. І. Авторська програма формування професійної мобільності вчителів у системі методичної роботи загальноосвітніх

навчальних закладів/ Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Україна, Харків

У статті предметом дослідження визначено науково-методичне забезпечення процесу формування професійної мобільності вчителів у системі методичної роботи загальноосвітніх навчальних закладів. Мету роботи уточнено як розроблення авторської програми формування професійної мобільності вчителів у методичній діяльності. Використано методи аналізу, біографічний, синтезу, узагальнення. Методологію проведеної роботи побудовано на положеннях системного і акмеологічного підходів. Результатами роботи визнано кількісну та якісну характеристику вчителів, які підвищили рівень професійної мобільності. Авторську програму рекомендовано застосовувати в освітній галузі для підвищення кваліфікації вчителів. Зазначено, що авторська програма забезпечує ефективність процесу формування професійної мобільності вчителів і побудови партнерських стосунків з колегами.

Ключові слова: мобільність особистості, методична діяльність учителя, планування, освітні проекти, партнерство, навчально-методичне забезпечення.

Загальна постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. Нині склалися такі обставини, що освітні інституції та сім'я втрачають педагогічний вплив на підростаюче покоління. Одною з таких причин є те, що науково-методичне забезпечення освітнього процесу не відповідає запитам поколінь Z і Альфа, які сьогодні є школярами і студентами. Як зазначає В. Огнев'юк [4], такі покоління вирізняються своєю інтелектуальною та емоційною своєрідністю, для них світ життя і цифрові технології є невіддільними, а віртуальні події є найбільш привабливими і

доступними в спілкуванні. У реальному житті значно складніше здійснюються наміри й бажання, потрібні моральні й фізичні зусилля молодій людині, до виявлення яких вона не підготовлена.

У вирії всього того, що відбувається в освітньому процесі, а це реформування освіти, зміна пріоритетів сучасної молоді, поширення інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у побуті й трудовому житті сучасної людини, особливої уваги заслуговує особистість учителя. Для того, щоб адаптуватися до нових обставин, зміни позицій у побудові міжособистісних стосунків між учасниками освітнього процесу, вчителів необхідно бути мобільним, комунікативним і рішучим до сприйняття нововведень. Професійну мобільність учителя слід розглядати як здатність до самоорганізації й постійного самовдосконалювання, швидкого реагування на зміни в соціумі та освітньому просторі завдяки грамотності, освіченості, високого рівня професійно-педагогічної компетентності.

Як відзначає Т. Куценко [3], система методичної роботи загальноосвітніх навчальних закладів (ЗНЗ) має потужний потенціал для професійної самореалізації вчителів. На думку вченої, завдяки появі нових методик викладання навчальних предметів вчителі мають постійно займатися самоосвітою, проходити планове стажування та підвищувати кваліфікацію в міжкурсовий період у закладах післядипломної освіти, оволодівати ІКТ. Однак, сприйняття й поширення передового педагогічного досвіду знаходиться в прямій залежності від професійної мобільності вчителя, який прагне й займається самоосвітою, реалізує власні творчі здобутки й співпрацює з вітчизняними і зарубіжними колегами, розвиває форми педагогічної взаємодії.

Аналіз наукових праць [1-7] та власного практичного досвіду вможливив виявити суперечності стосовно зазначеної проблеми, що

об'єктивно існують у ЗНЗ, а саме між: вимогами суспільства до набуття високої кваліфікації і професіоналізму вчителями і зовнішніми умовами, як низькою заробітною платнею, побутовою невпорядкованістю тощо; потребами сучасних учителів адаптуватися до реалій життя та недостатньо сформованими цінностями й мотивацією їхньої професійної мобільності; необхідністю науково-методичного забезпечення процесу формування професійної мобільності вчителів у системі методичної роботи ЗНЗ і відсутністю відповідної програми практичних дій.

Виходячи із актуальності проблеми формування професійної мобільності вчителів у системі методичної роботи ЗНЗ, предметом дослідження визначено науково-методичне забезпечення такого процесу, зокрема розроблення й упровадження відповідної авторської програми на заняттях методичних предметних об'єднань учителів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми та на які спирається автор, визначення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячена стаття, актуальність проблеми. Поняття «мобільність» досить активно розробляється в сучасній науці. Значного поширення у вітчизняній і зарубіжній соціології, соціальній психології та професійній педагогіці отримали дослідження соціальної мобільності (Б. Барбер П. Блау, О. Дункан, П. Сорокін, М. Реутова), професійної мобільності (Н. Василенко, Є. Іванченко, С. Нужнова, З. Решетова, Д. Чернілевський, А. Шелтон та інші). У працях Л. Бляхмана, Т. Заславської, А. Здравомислова, В. Подмаркова, Р. Пріми, Р. Рибкіної, О. Шкаратана та інших учених аналізується взаємодія об'єктивних економічних законів і трудової мобільності. С. Ліпсет і Р. Бендикс розробили показники професійної мобільності та виділили фактори, що впливають на її формування. Вплив процесів

мобільності на стан суспільства й поведінку особистості вивчали М. Вебер, Ч. Кулі, Н. Коваліско, М. Кун, Дж. Мід, Т. Парсонс. Психологічні аспекти мобільності розглянуто в працях Ф. Гайсіна, Н. Мурадяна, Ф. Фаїзова. Питання професійної мобільності вчителя розглядали Ю. Бабанський С. Желтова, В. Корнієнко, Р. Пріма, зокрема структура, критерії та рівні сформованості професійної мобільності майбутнього педагога-музиканта досліджує О. Яненко.

Отже, значну кількість праць у галузі соціології, психології, педагогіки присвячено проблемі мобільності (А. Ващенко, Л. Горюнова, Є. Іванченко, О. Кіпіна, Н. Кожемякіна, І. Ларіонова та інші).

Зміст методичної діяльності вчителя, її науково-методичне забезпечення розробляли вчені та практики (І. Казначей, Л. Князєва, О. Коваленко, Т. Куценко, С. Майданенко, Л. Нечволод, А. Труханенко, Н. Федоринова, О. Фісун, Г. Хортів, Б. Чаговець, Р. Черновол-Ткаченко), питання, що стосуються підготовки вчителів до інноваційної діяльності, сприйняття й розробки інноваційних прийомів, методів, педагогічних технологій вивчали дослідники (Н. Беседа, Л. Буркова, Т. Волобуєва, А. Жозе да Коста, С. Кіриченко, Ю. Лобейко, О. Мандражи, В. Мирошніченко, Л. Супрун, О.Тюрікова, В. Урусський, Т. Хлєбнікова, В. Ястребова).

Однак, аналіз наукової літератури [1-7] дає підстави стверджувати, що проблема формування професійної мобільності вчителів у системі методичної роботи ЗНЗ не стала предметом спеціального дослідження, залишається недостатньо розробленим науково-методичне забезпечення розвитку такої якості педагогів в освітньому просторі на різних рівнях.

Формулювання мети статті та завдань. Метою статті є обґрунтування актуальності й доцільності розроблення та упровадження авторської програми формування професійної

мобільності вчителів у системі методичної роботи ЗНЗ, а завданнями – розкриття змісту такої програми та аналіз й узагальнення висновків щодо її ефективності, використання методів аналізу, біографічний, синтезу, узагальнення для виявлення рівнів сформованості професійної мобільності вчителів.

Виклад основного матеріалу статті із зазначенням методів та повним обґрунтуванням отриманих документів. Методологією проведеної роботи є положення системного і акмеологічного підходів, що обумовлено системним характером методичної роботи вчителя і природою людини, її бажаннями й потребами професійного самовдосконалювання та досягнення акме-вершин.

У роботі посилаємося на дослідження Т. Куценко [3], яка схарактеризувала систему методичної роботи ЗНЗ як сукупність взаємопов'язаних педагогічних дій і методичних заходів, спрямованих на поширення й засвоєння передового педагогічного досвіду, організацію співпраці педагогічних працівників на різних адміністративних рівнях, досягнення високого рівня навченості, вихованості, розвиненості учнів. Підсистеми методичної роботи (зміст, функції, принципи, прийоми, методи, форми методичної роботи, педагогічні технології, умови, засоби, моніторинг, критерії ефективності) підпорядковані її меті й завданням, виконанню нормативних розпоряджень і забезпечують самопізнання й розкриття власного потенціалу вчителів на творчому рівні. Така позиція автора є цілком науковою і логічно вибудованою, де показані структурні одиниці. На наш погляд, необхідно було б показати причинно-наслідкові зв'язки між структурними одиницями методичної роботи вчителя як системи, окремо зупинитися на результатах такої роботи, наприклад, підвищення рівнів сформованості професійної мобільності вчителя під час методичної роботи.

З позиції акмеологічного підходу, образ сучасного вчителя ми пов'язуємо з таким педагогом, котрий постійно вдосконалює власний професійно-педагогічний потенціал, швидко реагує на зміни у суспільстві й освітньому просторі, допомагає молоді адаптуватися до ринкових відносин, знайти своє місце в житті й професійно визначитися. Безумовно, професійна мобільність учителя є його акмеологічною характеристикою, оскільки саме такий учитель здатний досягати високих результатів у роботі з інформованою сучасною молоддю, розкривати її таланти й долати перешкоди [5; 6].

Слушним є те, що Законом України «Про освіту» (2017) скасована постанова щодо заборони розроблення та впровадження авторських навчальних програм у шкільній практиці. Заслуговує на увагу ідея розроблення та впровадження проектів, освітніх методик і технологій, методів і засобів, насамперед методик компетентнісного навчання в практику ЗНЗ, що й розширює межі професійної самореалізації педагогів, сприяє формуванню їхньої професійної мобільності, розкриває нові педагогічні обрії вчителів [2].

Метою розроблення авторської програми формування професійної мобільності вчителів у системі методичної роботи ЗНЗ є виявлення та розвиток потреб педагогічних працівників професійного вдосконалення, що допомагає їм адаптуватися до нових умов праці в ЗНЗ, а завданнями – ознайомлення вчителів з теорією про мобільність людини та проектування шляхів професійної мобільності вчителів засобами методичної роботи. На методичних семінарах і педагогічних нарадах нами було реалізовано два модулі авторської програми: теоретичний і практичний.

Теоретичний модуль реалізовували у формі лекції. Учителів знайомили з інформацією про мобільність людини, з трактуванням поняття «мобільність педагога» в психолого-педагогічній літературі [7].

Схилялися до того, що професійна мобільність – це готовність особистості до змін, що відбуваються в суспільстві та професійній сфері, подолання стереотипів професійної поведінки; здатність швидко опановувати педагогічні технології та методики викладання навчальних предметів, підбирати нові підходи у вихованні молоді; вміння змінювати стратегію або засіб дій у відповідності з умовами праці, перебудовувати власний режим роботи; усвідомлення зміни статусу й формування соціальної позиції. Посилаючись на праці вчених [7], переконували в тому, що мобільність учителя буває потенційною та реальною. Потенційна мобільність розглядається як бажання, прагнення людини змінити соціальний статус, соціальну позицію, а її ступінь виявлення різний в різних індивідів. Фактична мобільність – це зміна статусу людини, її перехід в іншу групу під дією об'єктивних і суб'єктивних факторів, умов і стимулів.

Особливої уваги приділяли професійному статусу вчителя, визначенню місця вчителя в суспільстві й державі, надання йому конституційних прав і зобов'язання з метою надання якісних послуг здобувачам освіти. Розглядали складники професійного статусу, як: авторитет, престиж, репутація, акмеологічна позиція вчителя [1]. Акцентували на тому, що перетворення потенційної мобільності у реальну залежить від обставин, від того, наскільки орієнтація на зміну статусу буде сприяти або, навпаки, перешкоджати здійсненню цих намірів. При цьому суттєве й те, наскільки значущими для особистості є ці орієнтації, яке їх місце у структурі цінностей. Тому оцінювати і прогнозувати фактичну мобільність за потенційною можливо лише умовно.

Слід зазначити, що ми реалізовували нестандартні підходи до проведення лекції. З учителями проводили лекцію вдвох (бінарну), лекцію-студії. Зазначимо, що на лекції-студії вчителі були активними,

мобільними в розв'язанні професійних завдань, мали змогу розробляти освітні проекти, реалізовувати творчі задуми. Бінарна лекція спонукала до підвищення активності самих лекторів, оскільки їх було двоє і вони намагалися якомога краще викладати матеріал. Учителі спостерігали за роботою лекторів, приєднували до їхньої позиції, однак бракувало виявлення їхньої власної точки зору щодо формування професійної мобільності вчителя.

Практичний модуль. На засіданнях методичних об'єднань з учителями проводили бесіди, дискусії, педагогічні майстерні, на яких розкривали роль методичної роботи в формуванні професійної мобільності вчителя, переконували в практичній значимості освітніх проектів для зростання творчої майстерності вчителя, розробляли авторські навчальні програми з профільної тематики. Результативними виявилися заняття, на яких розглядалися дискусійні питання, як: хто та що заважає отриманню здобувачами освіти якісних шкільних послуг; як професійна мобільність допомагає вчителю адаптуватися до постійних змін у суспільстві та освіті; хто зацікавлений у перемогах учителя на різних конкурсах, змаганнях; як впливають батьки та учні на сформованість професійної мобільності вчителя.

Ефективними виявилися заняття Школи комп'ютерної грамотності та інформаційного практикуму; навчання за програмою Intel «Навчання для майбутнього»; тренінги проекту «Цифрові технології» програми «Партнерство в навчанні»; семінарські заняття «Використання мультимедійних систем у освітньому процесі» національного проекту «Відкритий світ». З метою формування професійної мобільності з учителями проводили круглий стіл на тему «Сучасні засоби спілкування за допомогою Інтернет». Обговорювали можливості ІКТ для обміну передовим педагогічним досвідом.

Збільшилася кількість учителів, які отримали нагороди, похвальні листи, грамоти за достатньо високу підготовку школярів до олімпіад, конкурсів, за особисту активну участь у змаганнях з педагогічної майстерності, професіоналізму. Підвищення статусу відбувалося під час отримання перемог на освітянській ниві. Пояснюємо це тим, що авторська програма формування професійної мобільності вчителів у системі методичної роботи ЗНЗ виявилася ефективною і доцільною в нових умовах професійного зростання педагогів.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Результатами впровадження зазначеної вище авторської програми є кількісна та якісна характеристика вчителів, які підвищили рівень професійної мобільності. Таку програму доцільно застосовувати в освітній галузі для підвищення кваліфікації вчителів. Саме така авторська програма забезпечує ефективність процесу формування професійної мобільності вчителів і побудови партнерських стосунків з колегами.

Перспективним напрямом подальшого дослідження є розроблення методики формування професійної мобільності вчителів з урахуванням специфіки навчальних предметів, які вони викладають.

Література:

- 1. Васильєва С. О. Розвиток професійного статусу вчителя у вітчизняній теорії та практиці (друга половина ХХ – початок ХХІ століття): автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». Харків, 2017. 40 с.*
- 2. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс] //Законодавство України, 2017. № 38-3. Режим доступу до джерела: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.*

3. Куценко Т. В. Педагогічні умови професійної самореалізації вчителів у системі методичної роботи загальноосвітніх навчальних закладів: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Черкаси, 2017. 20 с.
4. Огнев'юк В. О. Лідери для нової української школи. Неперервна освіта: акмеологічні студії (Педагогічні науки. Психологічні науки). Науковий журнал № 1. Київ. 2017. С. 4-14.
5. Рибалко Л. С. Акмеологічні засади професійної самореалізації учителя. Вища і середня школа в умовах сучасних викликів: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (17 травн. 2016 р.) / ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Харків, 2016. С. 274-279.
6. Рибалко Л. С., Черновол-Ткаченко Р. І., Куценко Т. В. Акмеологічні засади професійної самореалізації вчителів у системі методичної роботи загальноосвітніх навчальних закладів: колективна монографія. Харків, 2017. (Бібліотека журналу «Управління школою»; Вип. 7 (174)). 127 с.
7. Трудова мобільність в умовах регіонального ринку праці. Під ред. Коваліско Н. В. Львів, 1999. 184с.

References:

1. Vasylyeva S. O. Rozvytok profesiynoho statusu vchytelya u vitchyznyaniy teorii ta praktytsi (druha polovyna KhKh – pochatok KhKhI stolittya): avtoref. dys. na zdobuttya naukovoho stupenya kand. ped. nauk: spets. 13.00.01 «Zahal'na pedahohika ta istoriya pedahohiky». Kharkiv, 2017. 40 s.
2. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Elektronnyy resurs] // Zakonodavstvo Ukrainy, 2017. № 38-3. Rezhym dostupu do dzherela: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

3. Kutsenko T. V. *Pedahohichni umovy profesiynoyi samorealizatsiyi vchyteliv u systemi metodychnoyi roboty zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladiv: avtoref. dys. na zdobuttya naukovoho stupenya kand. ped. nauk: spets. 13.00.04 «Teoriya i metodyka profesiynoyi osvity».* Cherkasy, 2017. 20 s.
4. Ohnev'yuk V. O. *Lidery dlya novoyi ukrayins'koyi shkoly. Neperervna osvita: akmeolohichni studiyi (Pedahohichni nauky. Psykholohichni nauky).* Naukovyy zhurnal № 1. Kyiv. 2017. S. 4-14.
5. Rybalko L. S. *Akmeolohichni zasady profesiynoyi samorealizatsiyi uchytelya. Vyscha i serednya shkola v umovakh suchasnykh vyklykiv: materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (17 travn. 2016 r.) / KhNPU imeni H. S. Skovorody.* Kharkiv, 2016. S. 274-279.
6. Rybalko L. S., Chernovol-Tkachenko R. I., Kutsenko T. V. *Akmeolohichni zasady profesiynoyi samorealizatsiyi vchyteliv u systemi metodychnoyi roboty zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladiv: kolektyvna monohrafiya.* Kharkiv, 2017. (Biblioteka zhurnalu «Upravlinnya shkoloyu»; Vyp. 7 (174)).127 s.
7. *Trudova mobil'nist' v umovakh rehional'noho rynku pratsi.* Pid red. Kovalisko N.V. L'viv, 1999.184 s.